

KRÓNIKA

KORSZERŰ PARÓDIÁK

Robert Neumann német író már *Meine Freunde, die Kollegen* (Barátaim, a kollégák) című művében megmutatta, milyen maró gúnnyal tud szólni az írókról. Most egy irodalmi paródia sorozatot jelentetett meg a *Neue Deutsche Literaturban*. Thomas Mann, Reinert Maria Rilket, Carl Zuckmayert, Ernest Hemingwayt és Erich Maria Remarque-ot parodizálta. Különösen sikerült a „Remarc de Triomph” című paródia, amely már címével is világosan utal Remarque ismert regényére.

A paródiában Ravicot (Remarque regényének hőst) egy párizsi nyilvános házba hívják, hogy megoperáljon egy ismeretlen nőt, aki öngyilkosságot kísérelt meg. A szobában Ravic ott találja a lányokat, hiányos öltözetben. A vérző nőt egy asztalra fektették.

„— Idd meg ezt a jó elzászi cseresznyepálinkát — szólta oda Ravicnak Minette. — Vagy jobban szeretnél egy pohárka hatvanéves Courvoisier-t?”

— Ha lányokról van szó, minden okos ember inkább választ három húszévest, mint egy hatvanévest. De ami a konyakot illeti... Ravic előbb magába szívta a konyak nemes illatát, majd felhajtotta, s az asztalhoz lépett.

Az asztalon fekvő nő lábán megpillantott egy láncot — az ő láncát. A láb — felismerte a lábat is. Az öngyilkos az ő hűtlen szeretője, Joan Madou volt! Hirtelen, egy dühös mozdulattal elfordult tőle, de akkor már látta, hogy a golyó, melyet a lány a szívének szánt, egy milliméterre elkerülte célját; ez nem volt elegendő, hogy megmentse az életnek, de elegendő volt, hogy még maradjon ideje ehhez az utolsó jelenethez.”

ÍRÓK ÖNGYILKOSSÁGA

Alain Bosquet-nak nem kis érdemei vannak a jugoszláv irodalom franciaországi népszerűsítésében. Új könyvének, az *Un besoin de malheur*nek a cselekménye részben Jugoszláviában történik. Bosquet kissé karikírozva beszél hazánkról, de nem kíméli saját hazáját, Franciaországot sem.

Regényének cselekménye két vágányon fut: Jugoszláviában és Franciaországban, s csak a végén fut össze a két történet. A regény egyik hőse Philip Croisant párizsi író; irodalmi sikerei vannak, ugyanis olyan könyveket ír, amelyeket a piac követel, előkelő életet

él tűrhető felcséggel és érdekes szeretőivel. Valójában undorodik ettől az élettől, hazugságaitól, egy nap elhagyja Párizst, s egy vidéki szálloda szobájában első őszinte könyvét írja, s ezt álnéven fogja kiadni.

Ugyanakkor Belgrádban él egy fiatalabb költő. Ranko Babić; tehetséges ember, jó kommunista, a párt igen nagyra tartja. Egy nap Babićot elhívják valami hivatalba, s ott tudtára adják, hogy szabadon írni nem jelenti azt, hogy el is mondhat mindent, amit gondol. Ünnevet követelnek tőle, ő azonban sohasem feltételezte, hogy költészete ellentétbe kerülhet a forradalommal, s ezért egy szállodai szobába megy, hogy kisírja magát, mint ahogy Philip Croisant szállodai szobába ment, hogy kiírja magát.

Babić később felakasztotta magát, előbb azonban véletlenül ráakadt Croisant őszinte könyvére, s abban rokon vonásokat fedezett fel; két sors találkozott. Másodszor is találkoztak, amikor Croisantsnak egy belgrádi francia elmondja a fiatal költő esetét. Mivel ő még undorodik önmagától, vonatra ül, Belgrádba utazik, és egy éjszakát Babić szobájában tölt. Amikor visszatér Franciaországba öngyilkosságot kísérel meg, de sikertelenül.

APA ÉS FIA

Evelyn Waugh, az ismert angol író önéletrajzi jellegű karcolatát közölte nemrég az *Atlantic* című tekintélyes folyóirat. A mai angol próza olyannyira jellemző könnyedséggel írja le Waugh ebben a kis művében édesapja iránti viszonyát, és beszámol irodalmi munkásságának kezdeteiről.

Az öreg Waugh szintén író volt. Kritikával és esszéírással foglalkozott, szerény, de tekintélyes helyet foglalt el az akkori írói világban. Később vezető állásba került a Chapman & Hall kiadóvállalatban. Igazi viktoriánus volt az öreg: szorgalmas, higgadt, ízlése korán kifejlődött, de meg is torpant, szabadelvű volt és teatrális (jó előre megvásárolta sírhelyét, és ateista feliratot készített hozzá); nagyon jó családapa volt; a fárasztó napi munka után Shakespeare-ből, Dickensből, Thakereyből, Trollope-ból olvasott fel az összegyűlt családnak. Fia szerint az öregnek jó ritmusérzéke volt, s hatásosan olvasott.

Két fia volt. Evelyn, a fiatalabb, nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Nem lett a diákegyesület elnöke, nem nyert díjakat, nem tűnt ki a sportversenyeken, sohasem játszotta Hamletet a diákok műkedvelő előadásain. Ellenben sokat ivott, rossz társaságba keveredett. Amikor ösztöndíjat kapott, csak zsebpénznek tekintette, s szükségleteit, melyek egyáltalán nem voltak szerények, továbbra is az otthonról kapott pénzből elégítette ki. Ezért állandóan feszült volt a viszony közte és apja között: úgy látszott, hogy a fiút csak a pénz köti apjához. Ez 26 éves koráig volt így.

Evelyn először festő akart lenni, aztán három hétig újságíró volt, de egyetlen sorát sem közölték. Végül úgy határoztak, hogy kitanulja az ácsmesterséget. Egy őszt töltött el mint inas, közben meg akart nőszülni. Választottjának anyja ellenezte a házasságot, de szerette az irodalmat. Ezért Evelyn elhatározta, hogy írni fog, habár ezt fárasztó munkának tekintette. Házassága nem sikerült, annál inkább sikerültek művei. Így aztán rendbe jött viszonya apjával is. Új foglalkozását apja megbecsülte, nonsokára maga adta ki fia könyveit.

Megemlékezésének végén Waugh ezt írja: „Három fiam van, a legidősebb már folytatja a családi hagyományt: ír. Azt hiszem, szívélyesebb vagyok fiaimhoz, mint az én apám volt hozzám...”

ÍROK ÖNMAGUKRÓL

A mi íróink nem szívesen írnak önmagukról; ennek oka talán irodalmunk fiatalsága és szűziessége. De ha elfogadjuk azt a nézetet, hogy a vallomások a legérdekesebb olvasmány, akkor a tartózkodást csak sajnálhatjuk. Épp ezért örülünk azoknak az önéletrajzi írásoknak, melyeket a belgrádi *Delo* című folyóirat nemrég közölt. A Prosveta kiadóvállalat ugyanis az élő íróknak az iskolai olvasmányok sorozatában megjelenő műveihez önéletrajzi írásokat is csatol, s ezeket vette át a folyóirat. Oskar Davičo, Desanka Maksimović, Dobrica Ćosić, Antonije Isaković és Dušan Radović vallomásait olvashatjuk a *Deloban*. Nehéz lenne eldönteni, melyik érdekesebb, tanulságosabb, élénkebb.

Ćosić, a *Majd megvirrad már*, a *Gyökerek* és az *Oldódás* szerzője többek között ezt írja: „Eleinte cikkeket írtam az újjáépítésről, az ifjúság feladatairól, háborús történeteket vettem papírra, írókkal barátkoztam, új barátokat szereztem, szépirodalmat olvastam, sokat beszéltem másoknak — önmagamról. A szabad élet s az újjáépítés nehézségei dilemmák elé állítottak, elégedetlenné tettek önmagammal és a forradalmi idők bohémságával. Barátaim rábeszéltek, hogy írjak, magam is vad vágyat éreztem az írásra, meg is kíséreltem, naplót vezettem, kínlódtam, élvezetet leltem vergődésemben, dicsekedtem vele, mert csak az elégedetlenséggel bizonyíthatam be önmagamnak és barátaimnak, hogy író leszek. Abban az alaptalan és veszélyes hitben éltem, hogy tehetséges vagyok, aztán a választás mindinkább morális kérdéssé is vált, a forradalmi következetesség problémájává. A Tájékoztató Iroda elleni harc újra próbára tett bennünket. 1948 teljes eszmei és erkölcsi angazsáltságot követelt meg a kommunistáktól. A Sztalin és a sztalinizmus elleni lázadásom és dühöm Jugoszlávia népei forradalmának és szabadságharcának lekicsinylése miatt, döntést érlelt meg bennem: könyvet fogok írni a partizánok harcairól, szenvedéseiről, tanúságot fogok tenni a forradalomról, írni fogok korunkról, nemzedékemről, felújítom és időszerűvé teszem nemzeti történelmünk dilemmáját: van-e értelme mindenáron harcolni a szabadságért? Addigi írásaimat gyöngéknak tartottam, s meg voltam győződve, hogy az életigazság oly erős és oly jelentős, hogy semmilyen művészi átélényegítés és esztétikai dimenzió nem teheti maradandóvá, s hatássossá. Ezért úgy határoztam, hogy krónikát írok a rasini partizánosztagról, melynek magam is tagja voltam, de ez az írásom, idővel barátaim támogatásával, a munka folyamán, mindinkább regényre hasonlított, s a regényt három hónap alatt, 1950-ben, meg is írtam. 1951-ben, Szerbia népe felkelésének tizedik évfordulójára, július 7-ére, a Prosveta kiadta a *Daleko je sunce* című regényemet.”

A MASODIK ÖNÉLETRAJZ

Nálunk is lefordították Gertrude Stein művét, a *The Autobiography of Alice B. Toklas*. Bizonyára kevesen tudják, hogy Alice B. Toklas nem elképzelt személyiség. Most ő maga írta meg önéletrajzát, *What is Remembered* (Amire emlékszem) címmel.

A két mű megjelenése között 30 év telt el, Gertrude Stein halála óta pedig tizenhét. Alice B. Toklas most 85 éves. Párizsban él, távol szülővárosától, San Franciscótól, Gazdag zsidó családból származik, szerette a művészetet, maga is zongoraművésznek készült. Egyszer megismerkedett Michael Steinnal, Gertrude Stein bátyjával, s tőle hallott Párizs kulturális életéről. 1907-ben mindketten Európába hajóztak, Párizsban Alice B. Toklas megismerkedett

Gertrude Stein, s rögtön megérezte, hogy egy zsenivel áll szemben. Ez a benyomása 39 évig megmaradt — ennyi időt töltött az avantgardista irónő társaságában. Amíg Gertrude írt vagy társalgot, Alice a háztartást vezette, kéziratokat gépelt, gondját viselte a kutyáknak, vendégeket fogadott, a kerttel törődött, harisnyát kötött barátnőjének. Természetesen, Gertrude Stein mellett maga is sokat látott, sok érdekes emberrel találkozott: Braque-kal, Thomsonnal, Litton Stracheyvel, Edit Sitwell-lel, Ezra Pounddal, Ford Madok Forddal és persze a fiatal Hemingwayjel. Gyakran emlegeti őket önéletrajzában is.

A *Time* recenziója szerint a könyvben minden Gertrude Steinnek van alárendelve, olyannyira, hogy a szerző már arról is megfeledkezett, hogy megírja, mikor vesztette el szüleit, mikor halt meg az öccse. Az *Amire emlékszem* egy olyan asszony könyve, aki „egész életében tükörbe nézett, de mindig másnak az arcát látta benne”.

A MEAKULPAZÓ ÍRÓ

Nem él minden francia író Párizsban. Sőt a vidékieket is szárnyra kapja néha a hírnév. Ez történt José Cabanisszal is, aki megnyerte a könyvkereskedők díját, a Prix de Libraires-t. Cabanis kiemelkedő tulajdonsága az őszinteség. Kifejezésre jutott ez nyilatkozatában is, melyet nemrég a *Les Lettres franciases*-nek adott.

Miközben díjnyertes regényének, a *Les Cartes du temps*-nak a keletkezéséről beszélt, elmondta életének történetét is. Cabanis toulouse-i hagyományörző polgári család sarja. Fiatalkorában maga is ragaszkodott a tradíciókhoz. A háborúban sok minden megváltozott. Cabanis nem volt híve a vichy-i rendszernek, habár megtalálta benne azokat a vonásokat, melyeket addig maga is tisztelt. Közben érintkezésbe került a kommunistákkal, s felszólították, csatlakozzék az ellenállási mozgalomhoz. A felhívásnak nem tett eleget. Nem érezte magát eléggé bátornak — vallja be most, utólag. Mozgósították, s Németországba vitték munkára. Két évig reggel héttől este hétig fizikai munkát végzett. Megváltozva, környezetében s önmagában csalódva tért haza, és szükségét érezte, hogy kifejezze elégedetlenségét. Így keletkeztek első regényei, a *L'Age ingrat* (Hálátlan kor), a *Les Mariages de raison* (Házasságok számításból), a *Le Bonheur du jour* (A nap boldogsága). Önmagával és környezetével számolt le műveiben.

Ekkor újabb fordulat következett be életében: meghaltak a szülei, akik megtestesítői voltak a környezetnek, melyben csalódott, s ő ezt érezte is velük. Szülei azonban mérhetetlenül szerették, s kétségbeestek, mert látták, hogy elveszett embernek tartja őket. „En tudtam, hogy kegyetlen vagyok velük szemben, mert ők nem is tehettek róla, hogy átvették környezetük jellemvonásait. Meg kellett volna őket értenem, meg kellett volna győzőm magam arról, hogy ők nem gondolkodnak ugyanúgy; mint én, de szeretnek, mint kevesen szerettek környezetemben, s ennek döntő fontosságú érvnek kellett volna lennie. Nem az eszméimet kellett volna megváltoztatnom, hanem a viselkedésemet. Haláluk után sokat gondoltam erre. A *Les Cartes du temps*-t valamiféle jóvátételnek szántam Boldog voltam; hogy valamit jóvá tehetek abból, amit ellenük elkövettem. Ez a regényem, ha úgy akarják, az én mea culpa m.”

OLVADÁS UTÁN...

Nemrég ismertettük ezen a helyen Erich Kästner művének kelet-németországi értékelését, s kiemeltük, hogy bizonyos jelekből — többek között a Kästnerről szóló tanulmányok hangjából is — az ottani irodalmi légkör enyhülésére következtethetünk. Most mintha megváltozott volna a helyzet: a keletnémet írószövetség bűnbánó levelet intézett Walter Ulbrichthoz.

Nemrég ugyanis nézeteltérésre került sor Peter Hachs drámája körül. Hachs Nyugat-Németországból szökött keletre. *Die Sorgen und die Macht* (Gondok és hatalom) című színművében két gyár munkásainak az összeütközéséről beszél. A darabot levették a műsorról, habár előzőleg Anna Seghers sikraszállt érte.

Peter Huchel, a német Akadémia kiadásában megjelenő *Sinn und Form* című folyóirat szerkesztője nem volt hajlandó társszerkesztőjévé fogadni Bodo Uhset, mivel, úgymond, egyedül is elvégezheti munkáját. Willi Bredel, az Akadémia elnöke nem ítélte el elég határozottan Huchel fegyelmetlenségét.

Az Akadémia titkára, Stefan Hermlin, megrendezte a fiatal költők estjét. A rendezvényen verspályázatra beérkezett műveket olvastak fel, s nem azokat, amelyek a lapokban jelennek meg.

Az összeütközésre legjobban Alfred Kurellának, az Akadémia új titkárának a keletnémet párt VI. kongresszusán tartott beszéde vet fényt. „Egyes művészeknek — mondta Kurella — furcsa nézeteik vannak a világirodalmi színvonalról. A tudomány és technika színvonalát alkalmazzák a művészetben, s megtagadják a művészi alkotás osztályjellegét... A német irodalomban ma úgy érjük el a világirodalmi színvonalat, ha a legmélyebben elmerülünk a nép sorsában, ha a problémák szocialista megoldását mutatjuk be... Azok a berlini írók, színművészek és filmesek, akikkel az elmúlt hetekben összekülönböztünk, nem követhetnek bennünket ezen az úton, mert nem értik fejlődésünk alapvető problémáit, se a Német Demokratikus Köztársaság szerepét a problémák megoldásában. Sajátos nézeteik vannak a színvonalról. Egy nemzetekfeletti avantgarde tagjainak tartják magukat, s különösen örülnek annak az elismerésnek, amit ettől az „elitől” kapnak, mivel oda tartoznak nyugatnémet kollégáik is. Nekik azonban egyáltalán nem okoz gondot, nem is érdekli őket, hogy mit gondolnak művészetükről a szocialista emberek az NDK-ban. Idegenkednek a pártosságtól meg az érthetőségtől, s elvetik ezeket a követelményeket.”

SZATÍRA ÉS INDISZKRÉCIO

Nálunk is ismeretes Roger Peyrefitte neve. Több művét lefordították szerbhorvát nyelvre. A mai francia irodalomban Peyrefitte a legélesebb tollú, de legolvasottabb bírálónak számít. Új regénye, a *La Nature de prince* (A herceg természete), a párizsi *Arts* szerint, a szatíra és indiszkrécio határán áll.

A regény motívuma a XVI. századból való, s mintha csak Peyrefitte-re várt volna. 1581-ben Vincenzo Gonzaga, a mantuai és monferrat-i hercegség örököse 29 éves volt, felesége Farnese hercegnő pedig tizenégy. Esküvőjük után híre kelt, hogy házasságuk csak formális. A herceget okolták, ő azonban azzal védekezett, hogy felesége testileg alkalmatlan a házassáetre. Az ügyben XIII. Gergely pápának kellett döntenie. Hosszas tanácskozás után a főpapok arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a herceg valóban nem oka a dolognak, ezért hát a hercegnőt meg kell győzni, hogy vonuljon kolostorba. Úgy is lett, habár a hercegnő nem sok hajlandó-

ságot mutatott a kolostori életre. A házasságot tehát felbontották, s új hitvest kellett keresni a hercegnek, hiszen nem maradhatott utód nélkül. A Medici család felkínálta Eleonórát, Medici Mária hűgát. Mivel azonban a herceg jó hírnevén csorba esett, a Mediciek úgy határoztak, hogy előbb próbát tesznek vele. Bizonyítsa be a herceg, egyházi testület előtt, hogy férfi... Vincenzo Gonzagának egy érintetlen, egészséges árva lányon kellett kiállnia a próbát — az egyház bizottsága előtt. Előzőleg azonban előre föloldozták elkövetendő bűne alól... A próbát Velencében tartották meg, semleges területen. A csiklandós ügy eredménye nyolc gyerek volt, valamint egy törvénytelen — a velencei eset következménye...

AZ ELSŐ GORAN-MONOGRÁFIA

A mártírhalált halt Ivan Goran Kovačićról sokan írtak már, sokan emlékeztek meg róla: barátok, ismerősök, bajtársak; kritikusok értékelték munkáit. Eddig azonban nem jelent meg átfogó mű a *Tömegsír* költőjéről. Vlatko Pavletić zágrábi kritikus az első, aki könyvet írt róla *Goran njim samim* címmel (Savremena škola kiadás).

Pavletić főleg az életrajzi és pszichológiai módszer segítségével mutatja be Gorant és életművét. Alaposan tanulmányozta Kovačić életét és írásait, s az anyagot egy irodalmi életrajzban foglalta össze. Figyelmét nem kerülte el a legkisebb adat sem, s érdeme, hogy könyvében eleven tudta tenni a száraz tényeket. Pavletić nem idealizál, habár minden sorában érzik, mennyire szereti Gorant és műveit. Különösen sokat foglalkozott Pavletić Goran alkotómunkájával, s könyvének egy részét épp ennek szentelte. Röviden össze is foglalta véleményét Kovačić művészetéről, s értékelésében meglehetősen eltér az eddigi nézetektől. Nem fogadja el azt a tételt, hogy Goran művében központi helyet foglal el a halál motívuma, s azt állítja, hogy a *Tömegsír* költője a napfény híve, nem a holdfényé. Szomorúsága és fájdalma, szkepszise és rezignációja, kishitűsége külső okokból ered, nem lelkének legmélyéből, állítja Pavletić. Goran szerette az életet, esztétikája alapján véve realiztikus, költészete pedig klaszikusan egyszerű és szigorúan összefüggő. Elveti Pavletić azt a tételt, hogy Kovačić „Moj grob” című versében előre megjósolta halálát. Általában Pavletić igen leleményesnek mutatkozik a tények kritikai interpretációjában, kiválasztásában és magyarázatában. Könyvének legértékesebb sajátsága — írja a *Književne novine*ban Pavle Zorić — az az eleven kép, melyet Kovačićról festett.

Zorić csupán azt kifogásolja, hogy Pavletić nem elemezte részletesebben Goran verseit, elbeszéléseit és esszéit, megelégedett egy általános értékeléssel. Többet kellett volna foglalkoznia a *Tömegsír*-ral is Pavletić könyve — fejezi be méltatását Zorić — „jelentős munka” és az eddig „legkimerítőbb bemutatása Goran életének”.